

POLEMIKA

Vaterlandslose Gesellen ... (cesar Wilhem II. v govoru proti socialnim demokratom, ki so glasovali proti novim vojnim kreditom).

ODGOVOR. Ne, France Klopčič, nisem nikakršen filister, ki »se boji prepilov v družbi«. Je že drugih dovolj, ki opravljajo ta posel... Vendar pa mi je včasih žal za vsa tista lepa drevesa, ki so zlorabljena za papir, in tako smo že pri polemiki — tako vsaj imenuje France Klopčič svoj sestavek —, ki jo je v 11. številki *Sodobnosti* začel proti meni prevajalec sovjetske novele *En dan Ivana Denisoviča*.

Skušal bom premagati naravnost neizmerno apatijo, ki me navdaja ob branju njegovega spisa, in skušal bom biti bolj vljuden. Klopčič mi je vrgel v obraz tudi naslednje: »Brezdomovinec ne more računati na uspeh, najmanj pa na učinek, ki si ga želi Hans Peter Rullmann... Še danes so ljudje, za katere je stvar dostojnosti, da v določenih trenutkih zapustijo svojo domovino... Toda, kako naj iščem razumevanja pri polemiku, ki uporablja za argumente tako rad prav težke udarce. Primer takšnega težkega udarca najslabše vrste je tudi Klopčičeva pripomba o tisti emigrantski literaturi, ki sem jo omenjal v svojih dveh prispevkih. Klopčič piše takole: »Vzbujaj pozornost, da se H. P. R. tudi v drugem članku sklicuje na vire ruske emigracije.«

»Vzbujaj pozornost!«

Prav zares ni potrebno imeti einsteinovskih intelektualnih darov, da bi spoznali, da o Piljnjaku sploh ni mogoče pisati, če ne upoštevamo tudi na zahodu izšle zadevne literature. Kdo pa je kriv, če v sovjetski literaturi skoraj trideset let ni bila izgovorjena niti ena sama beseda o tem ruskem romanopiscu. In sam sem povedal: »Še *Boljšaja sovjetskaja enciklopedija* ne omenja njegovega imena!«

Ivanov-Razumnik, ki je res ruski emigrant, pa je v svoji knjigi *Pisateljskie sudby* opisal umor, ki je bil izvršen nad Piljnjakom. In rehabilitacija, ki jo je v Sovjetski zvezi pravkar doživela ta žrtev, dokazuje, da je imel ta emigrant popolnoma prav. Klopčič pa zdaj pripominja, da je treba emigrantsko literaturo sprejemati previdno, in nadaljuje: »Vemo, kakšna je slovenska bela emigracija!« Seveda vemo — a kaj ima to sploh opraviti z našo temo? Emigrantske literature vendar ni mogoče kar *a priori* obsojati, kot to počne Klopčič. Če se je lotimo kritično analitično, lahko zelo hitro ločimo zrnje od plev, propagandistično laž od uporabljivih prispevkov k zgodovini časa ali literature.

Pomisliti je treba tudi, da nimamo opraviti samo z »belogardistično rusko emigracijo«. Vemo, kje lahko najdemo takšno emigracijo: v organizacijah, kot so NTS, v naslednikih tako imenovane ROA in v krogih okrog Nikolajevskega v New Yorku. Vendar pa poznamo tudi politične begunce iz stalinistične Rusije, ki so se odločili raje za emigracijo, kot pa da bi doživeli aretacijo, moralno ali fizično likvidacijo. In res ni treba, da bi sprejemali Razumnika previdno samo zato, ker je že pred tridesetimi leti pisal tisto resnico, ki jo v Sovjetski zvezi šele danes priznavajo.

Zakaj je Klopčiča sploh toliko strah pred literaturo, ki je napisana na zahodu? Ali ni ta strah med drugim povzročil tudi, da je moral npr. Simonov

v razgovoru z levimi nemškimi literati, kot sta Günther Grass in Uwe Johnson, osramočen priznati, da niti Kafke ne pozna?

Seveda ni mogoče primerjati Ivanova-Razumnika s Kafko, prav tako pa tudi ne Narise (o katerem sem zelo kritično pisal in samo zaradi popolnosti poročila). Vendar pa imajo vsi trije nekaj skupnega, in sicer to, da še do danes niso stopili v »zorno polje« sovjetske javnosti, kakor se je izrazil Simonov. In tako se dogaja, da se sovjetska javnost — in zlasti sovjetska mladina — skoraj vsak dan seznanja z novimi grozovitimi resnicami ali zamolčanimi dejstvi, kar vse bi morala že zdavnaj spoznati, če bi ji le zaupali. Ne mislim samo na Nariso — v čigar knjigi ni nič drugega kot to, kar je že v noveli Solženicina — in ne samo na Ivanova-Razumnika. Mislim še na neštete druge primere. Najnovejšje je prepoved filma *Rocco e i sui fratelli*. Tu se pojavlja že nekaj komičnega: režiser tega filma je stal namreč na častni straži ob krsti Palmira Togliattija.

Sovjetska javnost, izolirana od neuradnih virov, je postala zdaj nezaupljiva in razočarana, in to še posebej velja za sovjetsko mladino in mladino drugih vzhodnoevropskih držav. In to nezaupanje se spreminja počasi v principialno nevero, saj še danes prihaja resnica na dan nepopolna, deloma prikrita in kaširana. In del današnje sovjetske resnice je tudi dejstvo, da morajo sovjetski avtorji še vedno objavljati v inozemstvu. Samo na sebi takšno mednarodno delovanje ni prav nič nenormalnega. Mnogi ameriški avtorji nimajo nobene druge možnosti, kot da »krščejujejo« svoje drame na evropskem kontinentu. Vendar pa jim ni treba, da bi svoje rokopise tihotapili kakor švicarske ure čez mejo — kot je bil to primer s Pasternakom, Nariso in Aršakom. Nenormalno je, da zapirajo pesnike kakor so Aleksander Ginsburg, Brodski, Osipov in pri tem uporabljajo kot dokazni material celo najintimnejše dnevniške zapiske, ki so nastali v starosti petnajstih ali šestnajstih let. Žal mi je, vendar se posebej zanimam ravno za »nesramne filozofske ničle« (*Molodoj Komunist*) — in če njihova dela niso predložena v javno razpravo, potem mi ne preostaja nič drugega, kakor da grem po podatke ravno h »Grani«. Šele tako morda lahko spoznam, ali ti ljudje res stikajo po »mlakah in gnojiščih življenja« ali pa so postali samo žrtve velikanskega nesporazuma. In te naloge raziskovanja in ugotavljanja ne prepuščam prav nobenemu funkcionarju.

Sicer pa je, zdaj že prepovedani Ginsburgov časopis, *Bumerang* v grozo vseh sovražnikov Ivana Denisoviča pripomnil: »Mnogi si želijo, da bi Rusija sicer sprejela boj proti kultu osebnosti, vendar pa naj pri tem ne bi premišljala o vzrokih, iz katerih je nastal. Toda razum se je že prebudil.«

Nočem biti enostranski. Ne. Vesel sem, da si je Ivan Denisovič našel tudi pogumnejše prijatelje. Vendar pa ni mogoče ničesar spremeniti na resnici, da sedanja razpravljanja v Sovjetski zvezi niso samo zdrava diskusija, pač pa še vedno nekakšen *catch as catch can*, ko tisti, ki ima v rokah daljši konec in ki je nasprotnik hitrejše destalinizacije, še vedno raje uporablja administrativne ukrepe kot pa argumente.

Slabo je tudi, da Klopčič nima pravega posluha za težka vprašanja sovjetskih literatov (in ne le literatov, marveč tudi figurativnih umetnikov, komponistov in deloma tudi znanstvenikov): še slabše pa je, da se niti falsifikata ne ustraši. Tako piše npr.: »Sovjetsko ljudstvo je zanj [tj. za H. P. R.] podložnik.«

Aha. Toda poglejmo na napadeni članek skozi normalna očala. Na nekem mestu sem na kratko povzel vsebino romana *Človek ne živi samo od kruha* in sem našel neke podobnosti z Ehrenburgovo *Odjugo*. Napisal sem nato od besede do besede takole. »V neki bistveni točki pa je šel Dudincev vendarle dalje, kot seže shema literature, ki je nastala po vzorcu *Odjuge*. Pokazal je upor individuuma proti kolektivu. V tem je bil simptomatični pomen romana za napredni proces duhovnega vretja v Sovjetski zvezi 1956. Razkrinkal je odtujenost vladajoče managerske kaste od ljudstva. Nazorno je prikazal tudi kričeče razlike v načinu življenja. Medtem ko funkcionarji in birokrati uživajo vse privilegije in si lahko privoščijo vsakršen luksuz, imajo podložniki dostikrat samo to, kar je za življenje neogibno potrebno. Nadalje je bilo v romanu omembe vredno še to, da ni niti z besedo omenil partije. Pri Dudincevu je posameznik spet postal merilo vseh stvari.«

Vsaj ob zadnjem stavku bi moral vsakdo, pa tudi France Klopčič, vendarle opaziti, da je vse to le naštevanje določenih pojavov iz romana samega. Za mene seveda ni nikakršno merilo to, ali Dudincev omenja ali ne omenja partije, za sovjetsko literaturo pa je bil gotovo *novum*, če tega ni storil — in samo to sem ugotavljal. Nisem rekel, da so ljudstva Sovjetske zveze podložniki, pač pa vzbuja Dudincev, ki mora to že vedeti, v svojem romanu vtis, kakor da se res čutijo za podložnike — in dovoljujem si, da mu to tudi verjamem.

Toda spregljemo ta »faul« — in citirajmo še naslednje Klopčičeve besede: »Sovjetsko ljudstvo je zanj [tj. za H. P. R.] podložnik. Kako je mogel pisec [tj. H. P. R.] rabiti besedo podložnik za narode sovjetske zveze, ki so bili sposobni vreči z marmornatega podstavka takšnega polboga, kot je bil Stalin, za narode, ki so se povzpeli danes med najnaprednejše v umetnosti, znanosti in tehniki? Slučajno? Dvomim. Pisec je s tem izrazil svoj odnos do predmeta in svoje nazore.«

Prav do svoje pisalne mize čutim, kako so Klopčiču všeč njegove lastne formulacije. Vendar — v njih ne najdem ničesar! Ali so se narodi Sovjetske zveze sami osvobodili? Ali je Stalin umrl ali pa je bil žrtev revolucionarne akcije? Ali ima tehnična, znanstvena in umetniška kvalifikacija nekega ljudstva v takšni zvezi sploh vrednost argumenta? Ali Heinrich Mann ni imel prav, ko je znanstveno in tehnično ne ravno nerazviti nemški narod označil svoj čas kot »podložnike«?

A ne glede na njihovo preprostost so vsi takšni argumenti za Klopčiča značilni. Zanj je stalinizem očitno samo Jožef Džugašvili — in tako leži zdaj ves stalinizem lepo za kremeljskim zidom.

Ne, France Klopčič gotovo ni dober prijatelj Ivana Denisoviča. Kar pa zadeva moje prijatelje, le-te pa prosim, da oba moja članka še enkrat primerjamo s pisanjem Franceta Klopčiča.

H. P. R.